

10. ભગવાને મોબાઈલ માર્યો

સંકલિત

‘ભગવાને મોબાઈલ માર્યો’ એ બારમા ધોરણનાં વિદ્યાર્થીઓને નજર સામે રાખીને સંપાદકોએ તૈયાર કરેલું કાલ્પનિક એકાંકી છે.

એકાંકી ટૂંકા અથવા થોડા સમયમાં ભજવી શકાય. નાનપણમાં તમે રામલીલા, ભવાઈ, શેરી નાટક અથવા નાટક જોયાં હશે. અઢી-ત્રણ હજાર વર્ષથી નાટકો લખાય-ભજવાય છે. એ ભજવાય છે તેથી એ દૃશ્ય-શ્રાવ્ય કલા ગણાય.

નાટકમાં અનેક અંકો-દૃશ્યો હોય. તે લાંબુ હોય. ક્યારેક તો અડધી રાત સુધી ચાલે.

પણ ભાગદોડના આ યુગમાં સમય કોને છે ? તેથી એકાંકી લખાય છે. તેમાં વાર્તાની જેમ એક રહસ્યમય, બોધદાયક, રસ પડે તેવા જીવનપ્રસંગને પાત્રોના સંવાદો રૂપે રજૂ કરવામાં આવે છે. એમાં લેખક પડદા પાછળ હોય છે. તખ્તા ઉપર લેખકવતી પાત્રો આવે છે. પાત્રો પોતાના સંવાદો થકી પ્રસંગને રજૂ કરે છે. એ સંવાદો-પ્રસંગો લેખકના ભાવને, વિચારને, જીવનદર્શનને ચોટદાર રીતે રજૂ કરે છે. ક્યારેક તેમાં કાવ્યપંક્તિઓ, ગઝલના શેર વગેરે પણ રજૂ થાય છે.

એકાંકીનું સૌથી મહત્ત્વનું લક્ષણ તેની અભિનયક્ષમતા અથવા અભિનેયતા ગણાય. લેખકે પ્રસંગોને અનુરૂપ સંવાદો એ રીતે ગોઠવેલા હોય છે કે સ્ટેજ ઉપરનાં પાત્રો એ સંવાદો બોલતી વખતે વાચિક એટલે કે ભાષા-વાણીના અભિનયને ઉત્તમ રીતે રજૂ કરી શકે. સાથે સાથે એ સંવાદો બોલતી વખતે આંગિક એટલે કે શરીરના અવયવોના હલનચલનના અને મોં તથા આંખોના ભાવોને રજૂ કરી શકે.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં બટુભાઈ ઉમરવાડિયાથી લઈ ચંદ્રવદન મહેતા, જયંતી દલાલ, લાભશંકર ઠાકર વગેરે જાણીતા એકાંકીકાર છે.

અહીં રજૂ થયેલા એકાંકીમાં માત્ર ત્રણ જ પાત્રો છે. એમાં માત્ર અનન્યાનું પાત્ર જ સ્ટેજ ઉપર છે. ભગવાન અને શુચિનાં પાત્રો મોબાઈલ પર વાત કરે છે એટલે એમનો માત્ર અવાજ જ સંભળાય છે. એક જ પાત્ર અનન્યા. પલંગ ઉપર ઓઢીને સૂતી હોય અને મોબાઈલ ઉપર (પહેલાં ઊંઘતાં ઊંઘતાં ભગવાન સાથે, અને પછી સફાળી જાગીને શુચિ સાથે) વાતો કરતી હોય એવું આખા નાટક દરમિયાન બતાવવું જરા વિશેષ આવડત માગી લે છે.

આજકાલ બધાંને પોતાનો મોબાઈલ રાખવો જરૂરી લાગે છે. એ ઉપયોગી સાધન છે. એમાં બે મત નથી પરંતુ શાળા-કોલેજમાં ભણતાં જ નહીં, બધાં માણસોએ તેનો બહુ સમજપૂર્વક વિવેકથી ઉપયોગ કરવો જોઈએ એ વાત આ એકાંકીમાં દર્શાવી છે. માત્ર મોબાઈલનો જ નહીં પણ જગતનાં બધાં સાધનો અને પદાર્થોનો સમજ-વિચારી વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરવો જોઈએ. નહીં તો બને છે એવું કે એ સાધનો અને પદાર્થો તમારો ઉપયોગ કરવા માંડે છે.

તમને સૌ વિદ્યાર્થીઓને ખબર જ હોય કે મોબાઈલ તમારો ઘણો બધો સમય ખાઈ જાય છે પણ આ એકાંકીમાં ભગવાન કહે છે એમ, ‘જાણતાં છતાં અજાણ’ હોવાને કારણે તમે એ આદતમાંથી છૂટી શકતાં નથી. આપણે એ પણ જાણીએ છીએ કે પ્રામાણિકતા રાખવી, નીતિ-નિયમ પ્રમાણે નિયમિત જીવવું એ સુખી થવાનો રાજમાર્ગ છે. પરંતુ એવું જાણવા છતાં લોભ-લાલચને વશ થઈ સુખી થવાના રાજમાર્ગને છોડી દઈએ છીએ. એનું નામ જ ‘જાગતાં છતાં ઊંઘતાં હોવું’. આ એકાંકી તમને એવી ‘જાગતાં છતાં ઊંઘતાં હોવાની’ ઊંઘમાંથી જાગતાં કરે એવી શુભેચ્છા.

(વહેલી સવારે હજુ તો પાંચેક વાગ્યા હશે ને મોબાઈલની ઘંટડી રણકી. ટ્રીન, ટ્રીન, ટ્રીનટ્રીન, ટ્રીનટ્રીન, ટ્રીનટ્રીન - અનન્યાએ પડખું ફરીને અડધી ઊંઘમાં અડધું જાગતાં - કદાચ તો ભર ઊંઘમાં જ ઓશિકા નીચેથી મોબાઈલ લીધો. ‘અત્યારના પહોરમાં કોણ છે ?’ બબડતાં બબડતાં ઓફની લાલ સ્વિચ દબાવી મોબાઈલ ફોન કાને લગાડ્યો.)

અનન્યા : ‘હેલો, કોણ ?’

ભગવાન : એ તો હું ભગવાન.

અનન્યા : તમે વહેલા ઊઠો ભગવાનભાઈ એ બરાબર પણ આટલું વહેલું શું છે ? તમે ભલે ઊઠ્યા પણ અમને તો ઊંઘવા દો. ભગવાનભાઈ !

ભગવાન : ભગવાનભાઈ નહીં, માત્ર ભગવાન. ને હું તો ઊંઘતો જ નથી પછી ઊઠવાની વાત કેવી ?

અનન્યા : માત્ર ભગવાન ? હું તો કોઈ ભગવાનને ઓળખતી નથી.

ભગવાન : તમારી માણસોની આ જ તો તકલીફ છે. રોજ પૂજા કરો, મંદિરે જાવ, કથા સાંભળો, પણ ભગવાન સામે મળે તો ય ઓળખો નહીં. તું બા - દાદા સાથે જેની રોજ પૂજા કરે છે તે ભગવાન છું હું.

અનન્યા : ઓહ, સોરી, સોરી. પણ ભગવાન તમે આટલી વહેલી સવારે મોબાઈલ કેમ માર્યો ?

ભગવાન : તને આખો દિવસ ઘડીની ય નવરાશ મળતી નથી. એટલે થયું કે વહેલી સવારે જ થોડી વાત કરી લઉં.

અનન્યા : (બગાસુ ખાતાં) હાં, બોલો શું છે ?

ભગવાન : આમ તો કંઈ નથી. પણ તેં આ મોબાઈલ લીધો એ ગમ્યું. એ બહાને તારી સાથે વાત થઈ.

અનન્યા : તમને ગમ્યું ? મમ્મી તો ના જ પાડતી હતી. અને બા-દાદા પણ થોડાં નારાજ છે. પણ મેં એવી જીદ કરી કે આખરે પપ્પા ઝૂકી ગયા.

ભગવાન : પપ્પાની તું લાડકી ખરી ને !

અનન્યા : મમ્મી કહે કે બારમા ધોરણની પરીક્ષા માથે આવે છે તો આટલું વરસ ખમી જા. ને દાદા કહે, આ વાત તારે કાને નાખવાની અમારી ફરજ.

ભગવાન : મમ્મીની વાત નાખી દેવા જેવી નહોતી.

અનન્યા : તમે ય શું ? આખા કલાસમાં બધા પાસે મોબાઈલ છે. મારી કેટલીક બહેનપણીઓ તો ત્રણ ચાર વરસથી મોબાઈલ રાખે છે.

ભગવાન : બધાં ખાડામાં પડે એટલે આપણે ય પડવું એવું ઓછું છે ?

અનન્યા : ના. પણ તમે જ કહો હવે સત્તરમે વરસે તો મોબાઈલ જોઈએ ને !

ભગવાન : એનો આધાર ઉંમર કરતાં જરૂર પર વધારે છે.

અનન્યા : ખરી વાત. બહેનપણીઓ સાથે જુદા જુદા વિષયોની નોટ્સની આપ-લે કરવા, વાતચીત કરવા, ઈમરજન્સી હોય ત્યારે અને પૈસાની આપલે કરવા એની જરૂર ખરી કે નહીં ?

ભગવાન : પણ તું તો સેલ્ફી લેવા માટે, વોટ્સએપનાં ઉપયોગ માટે, ગીતો સાંભળવા માટે એનો વધુ ઉપયોગ કરે છે. તને ખબર છે સેલ્ફી લેવાના ચક્કરમાં તમારા જગતમાંથી રોજ ડઝનબંધ માણસો મારે ત્યાં આવી પહોંચે છે. મોબાઈલનો વધુ પડતો ઉપયોગ કરીને સેંકડો માણસો બહેરા અને અર્ધપાગલ થઈ જાય છે. તારાં જેવાં નિશાળિયાં ગીતો સાંભળી સાંભળીને મનોરંજન મેળવે પણ પછી પરીક્ષામાં કંઈ ઉકાળી શકતાં નથી. તને આ બધી ખબર છે ?

અનન્યા : જી. મને આ બધી ખબર છે.

ભગવાન : અને છતાં તું સેલ્ફી લેવામાં, ગીતો સાંભળવામાં, વોટ્સ-એપ ઉપર અને બહેનપણીઓ સાથે ટોળટપ્પા કરવામાં રોજના બે ત્રણ કલાક બગાડે છે.

અનન્યા : એ તો આ મોબાઈલ જરા નવો નવો છે ને એટલે.

ભગવાન : ના, એવું નથી. પછી એ આદત પડી જશે. એ વ્યસન થઈ જશે એટલે એ છૂટવું અઘરું છે. આ ઉંમરે તો તારું બધું ધ્યાન ભણવામાં જ હોવું જોઈએ.

અનન્યા : જી જી. તમારી વાત સો એ સો ટકા સાચી છે. હવે હું જરા ધ્યાન રાખીશ.

ભગવાન : બરાબર ધ્યાન રાખજે. ચાલ બીજું શું ચાલે છે તે કહે.

અનન્યા : બીજું બધું તો ટનાટન ચાલે છે. પણ બારમાને કારણે જરા ચિંતા વધુ રહે છે ને એમાંય આ મમ્મી...

ભગવાન : કેમ ? મમ્મી બહુ ટકટક કરે છે !

અનન્યા : ટકટક તો નહીં પણ જ્યારે હોય ત્યારે બસ ભણવાની જ વાત.

ભગવાન : તું મમ્મીની જગ્યાએ હોય તો તું શું કરે ? દરેક મમ્મીને પોતાની દીકરીના ભણવાની ચિંતા તો થાય જ. ને તું કહેતી હોય તો મમ્મીનો સ્વભાવ બદલી નાખું ને તું કહેતી હોય તો મમ્મી જ...

અનન્યા : ના ના, મારી મમ્મી તો બહુ સારી છે. એવી મમ્મી તો થાય નહીં.

ભગવાન : એ તો તને પ્રોત્સાહન આપે છે. પણ તારે પપ્પાનો, દાદાનો, બાનો કે તારા નાના ભઈલુનો સ્વભાવ બદલવો હોય તો...

અનન્યા : હા, એ ઠીક છે, મારો નાનો ભઈલુ મારા બહુ વાદ કરે છે. એને તો હજુ આઠમામાં છે ને મોબાઈલ લેવા છે. એનો સ્વભાવ જરા...

ભગવાન : બોલ, તું કહે તેવો તેનો સ્વભાવ કરી નાખું.

અનન્યા : (વિચારીને) આમ તો બહુ પ્રેમાળ છે, મારા કરતાંય હોશિયાર છે.. ના, ના જેવો છે એવો જ સારો છે.

ભગવાન : જો બેટા, એક વાત સમજ લે. મેં બધાને તેમની યોગ્યતા અથવા લાયકાત પ્રમાણે જ બધું આપ્યું છે. સ્વભાવ, ગુણો-અવગુણો, સગાંસંબંધીઓ, પૈસા, સુખ-સગવડો બધું જ.

અનન્યા : અને સુખ-દુઃખ પણ ?

ભગવાન : મેં તો માત્ર સંજોગો અને પરિસ્થિતિઓ આપી છે. તમે એ સંજોગો અને પરિસ્થિતિઓમાં સુખ પણ મેળવી શકો, દુઃખ પણ. બધું તમારા હાથમાં છે.

અનન્યા : એ કેવી રીતે ?

ભગવાન : કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં ખરાબ પાસાં હોય તેમ સારાં પાસાં પણ હોવાનાં. તમે તેનાં સારાં પાસાં જુઓ તો સુખી અને ખરાબ જુઓ તો દુઃખી.

અનન્યા : માંદગી કે રોગ હોય એમાં શું સુખ હોય ?

ભગવાન : સમજો કે તમારા શરીરમાંથી ઝેર કાઢવા માટે, તમને તમારી જીવનપદ્ધતિ કે જીવવાની રીત વિશે, રહેણીકરણી વિશે ફરીથી વિચાર કરીને બધું નવેસરથી ગોઠવવા માટે એ આવે છે.

અનન્યા : અને ધારો કે કોઈ પરીક્ષામાં નાપાસ થાય તો ?

ભગવાન : દરેકે પોતે જેવું કર્યું હોય તેવું પરિણામ આવે. હું એમાં કંઈ કરી શકું નહીં.

અનન્યા : હા, અમારે ભણવામાં એવું આવતું ‘બોયા બીજ બબુલ કા આમ કહો સે ખાય ?’

ભગવાન : બિલકુલ સાચું. કેરી ખાવી હોય તો આંબો જ વાવવો પડે.

અનન્યા : તો હું ખૂબ મહેનત કરું તો ? ડોક્ટર બની શકું ?

ભગવાન : હા. આખરે ડોક્ટર ઓફ ફિલોસોફી તો બની જ શકે. પણ અગત્યનું એ છે કે શું બની શકું એવો વિચાર કરવાથી કંઈ લાભ નથી. હું શું કરી શકું ? કંઈ રીતે ઉત્તમ કરી શકું, દિલ દઈને. મારી બધી શક્તિ લગાવીને કરી શકું એ જ અગત્યનું છે. એમ કરવાથી સહજ રીતે જે કંઈ કામગીરી આવે તે ઉત્તમ રીતે કરવાથી એમાંથી આનંદ મળશે.

અનન્યા : મારા દાદા પણ એવું જ કહે છે. પણ ભગવાન, મારા આ બારમાનાં પરિણામ વિશે મને કહો ને ! એની બહુ ચિંતા થાય છે.

ભગવાન : એ ચિંતા જ છોડી દે. તારી પૂરી તાકાત લગાવી દે.

અનન્યા : એ તો હું કરીશ જ.

ભગવાન : અને તારો પૂરો સમય એ માટે આપ.

અનન્યા : એ વાત પણ સાચી
ભગવાન : પણ એમાં તારો મોબાઈલ તને નડશે નહીં ? તારો ઘણો બધો સમય તો તારો મોબાઈલ ખાઈ જશે.
અનન્યા : એ તો મને સૂઝ્યું જ નહીં.
ભગવાન : તમારું માણસોનું આ જ દુઃખ, જાણતાં છતાં અજાણ રહો. જાગતાં છતાં ઊંઘતાં રહો.
અનન્યા : જાગતાં છતાં ઊંઘતાં ? કંઈ બરાબર સમજાયું નહીં.
ભગવાન : લે બોલ, અત્યારે તું જાગે છે કે ઊંઘે છે ?
અનન્યા : જાગું જ છું વળી. જાગતી ન હોઉં તો તમારી સાથે વાત કઈ રીતે થઈ શકે ?
(મોબાઈલની ઘંટડી વાગે છે. આ વખતે એ વધુ લાંબો સમય વાગે છે. અનન્યા ઊઠીને મોબાઈલની ઓનની લીલી સ્વીચ દબાવી મોબાઈલ કાને લગાડે છે.)
શુચિ : હાશ, આ વખતે બહેન બાએ ફોન કટ ના કર્યો. ઊંઘે છે કે જાગે છે ?
અનન્યા : જાગું જ છું વળી, હમણાં સુધી તો ભગવાન સાથે વાતચીત ચાલતી હતી.
શુચિ : ભગવાન સાથે ? ઊંઘમાં હતી કે શું ? મેં વીસ-પચીસ મિનિટ પહેલાં તને ઊઠાડવા મોબાઈલ કર્યો ત્યારે તો તેં તરત કટ કરી નાંખ્યો.
અનન્યા : કટ કરી નાંખ્યો ? હોય નહીં ?
શુચિ : હોય નહીં શું ? એમ જ છે, મને થયું કે પાંચ વાગે તેં વાંચવા માટે ઊઠાડવાનું કહ્યું હતું તો થયું તને મોબાઈલથી જ ઊઠાડું.
અનન્યા : પછી ?
શુચિ : પછી શું ? મેં રિંગ મારીને તરત તેં કાપી નાંખ્યો.
અનન્યા : પણ ત્યારે તો ભગવાને મોબાઈલ મારેલો ! એમની સાથે મેં વાત પણ કરી.
શુચિ : ઊંઘમાં જ કરી હશે, ભગવાને તને સપનામાં મોબાઈલ માર્યો હશે.
અનન્યા : સપનામાં ? ભગવાને સપનામાં વાતો કરી ? બધી બહુ ગડબડ થઈ. આ મોબાઈલની જ મોકાણ.
શુચિ : સારું તો હવે પથારીમાંથી ઊઠ. હાથ-મોં ધો ને વાંચવા બેસ. આ વરસે તારી બારમાની પરીક્ષા છે એ યાદ રાખ.
અનન્યા : વાત તો સાચી. ચાલો ત્યારે, ઊઠું પરવારું ને વાંચવા બેસું. બા...ય..

ટિપ્પણ

નવરાશ - વધારાનો સમય, ફુરસદ **પ્રોત્સાહન** - આગળ વધવા માટે મહેનત કરવા માટેની પ્રેરણા
ડૉક્ટર ઑફ ફિલોસોફી - કોઈ વિષયમાં માસ્ટર ડિગ્રી મેળવ્યા પછી કોઈ વિષય ઉપર સંશોધન કરીને, તે વિશે થિસિસ લખીને મેળવાતી પદવી **બોયા** - વાલ્યું **બબુલ** - બાવળ

રૂઢિપ્રયોગ

મોબાઈલ મારવો - મોબાઈલ કરવો, મોબાઈલથી વાતચીત કરવી **જીદ સામે ઝૂકી જવું** - જીદ માની લેવી **વાત કાને નાખવી** - વાત જણાવવી **ખાડામાં પડવું** - જાતે નુકસાન થાય તેમ કરવું **ટકટક કરવી** - કચકચ કરવી **તાકાત લગાવી દેવી** - પૂરી શક્તિથી કામ કરવું **ફોન કટ કરવો** - ફોન બંધ કરવો **ફોન કાપી નાંખવો** - ફોન બંધ કરવો **રિંગ મારવી** - મોબાઈલ પર વાત કરવા માટે તેનો નંબર જોડવો

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન 1. નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

1. અનન્યા મોબાઈલની ઓફની લાલ સ્વિચ દબાવી મોબાઈલ કાને લગાડે છે એનું કારણ આપો. એ વખતે ખરેખર તેને કોણે મોબાઈલ માર્યો હતો ?
2. ભગવાન શા માટે ઊંઘતા જ નથી ?

3. મમ્મી અનન્યાને મોબાઈલ લેવાની શા માટે ના પાડતી હતી ?
4. અનન્યાની જે બહેનપણીઓ ત્રણ-ચાર વરસથી મોબાઈલ વાપરે છે તેઓએ કયા ધોરણોથી મોબાઈલ વાપરવા શરૂ કર્યા હશે ?
5. મમ્મી અનન્યાને જ્યારે-ત્યારે ભણવાની વાત શા માટે કરે છે ?

પ્રશ્ન 2. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર પાંચ-સાત વાક્યોમાં આપો.

1. ભગવાને બતાવેલી ‘માણસ’ની મુખ્ય બે તકલીફો કઈ કઈ છે ? એને કારણે માણસના જીવનમાં શી તકલીફ પડે છે ?
2. મોબાઈલના મુખ્ય ઉપયોગ કયા છે ? એના કયા પ્રકારના ઉપયોગ સામે ભગવાન ચેતવણી આપે છે ?
3. માણસે પોતાની યોગ્યતા અથવા લાયકાત શા માટે વધારવી જરૂરી છે ?
4. જીવનમાં શું બનવું છે તેનાં સપનાં જોવા કરતાં, શું કરવું છે તેનાં સપનાં જોવાથી શો લાભ થાય ?

પ્રશ્ન 3. “માણસ જાગવા છતાં ઊંઘે છે” એવું તમારા કિસ્સામાં બન્યું હોય તેવો એક પ્રસંગ લખો.

પ્રશ્ન 4. “ધર્મ શું છે તે હું જાણું છું. પણ તેનો અમલ કરી શકતો નથી.” એવું દુર્યોધને કહ્યું હતું તે વાત તેના જીવનના કોઈ એક પ્રસંગને વર્ણવીને સમજાવો.

પ્રશ્ન 5. એકાંકીમાં વપરાયેલા ગમે તે પાંચ રૂઢિપ્રયોગનો એકાંકીમાં ન હોય તેવાં વાક્યો જાતે બનાવીને તેમાં ઉપયોગ કરો.

આટલું કરો

1. ભગવાન સપનામાં આવ્યા હોય તેવી કલ્પના જેમાં હોય તેવું કોઈ કાવ્ય કે વાર્તા મેળવીને વાંચો.
2. આ એકાંકી વર્ગમાં ભજવો.
3. તમારી કોઈ માગણી વિશે ભગવાનને સંબોધીને પત્ર લખો.

